

MAGDALENA CYRKLAFF

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: magda_cyrklaff@wp.pl

BIBLIOTEKA UMK¹ W TORUNIU W OPINIACH STUDENTÓW Z DYSFUNKCJAMI NARZĄDÓW RUCHU I WZROKU Badania ankietowe

Magdalena Cyrklaff ukończyła studia z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2006 r. Jej praca magisterska pt. „Biblioteki szkół wyższych wobec użytkowników niepełnosprawnych” uzyskała wyróżnienie w konkursie „Nagroda Młodych SBP” oraz zajęła trzecie miejsce w kategorii „Rehabilitacja społeczna” w IV Ogólnopolskim Konkursie na najlepszą pracę magisterską lub doktorską *OTWARTE DRZWI*, który zorganizował Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Laureatka jest obecnie studentką studiów doktoranckich z zakresu bibliologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

SŁOWA KLUCZOWE: Czytelnicy niepełnosprawni. Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dostęp do materiałów bibliotecznych. Bariery architektoniczne. Usługi dla czytelników z dysfunkcją wzroku. Usługi dla czytelników z dysfunkcją narządów ruchu.

ABSTRAKT: W artykule przedstawiono analizę wyników badań ankietowych, które przeprowadzono wśród niepełnosprawnych studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w roku akademickim 2005/2006. Celem badań była ocena stopnia dostosowania Biblioteki Uniwersyteckiej do możliwości jej niesprawnych ruchowo i wzrokowo użytkowników. W badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego i techniką ankietową, w której wykorzystano kwestionariusze anonimowej ankiety. Próbę badawczą stanowiło dwudziestu toruńskich studentów, którzy wyrazili swoje zdanie na temat zdobywania materiałów (książek, czasopism) potrzebnych do studiowania, barier w dostępie do informacji oraz możliwości korzystania z usług Biblioteki Uniwersyteckiej. Studentów pytano także o dostrzegane przez nich potrzeby udoskonalień architektonicznych oraz organizacyjnych tej placówki, których wprowadzenie uczyniłoby ją bardziej dostępną dla ludzi z dysfunkcjami.

¹ Biblioteka UMK w czasie przeprowadzania badań nosiła nazwę Biblioteka Główna UMK.

WPROWADZENIE

Liczba osób niepełnosprawnych wzrasta w Polsce w bardzo szybkim tempie. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że co siódmy Polak posiada jakąś dysfunkcję. Świadczy o tym wzrost liczby niepełnosprawnych do około 5,5 mln w 2002 r., podczas gdy w 1988 było ich 3,8 mln. Zaledwie 4% tej populacji ma wyższe wykształcenie. To niewielka liczba osób w porównaniu z 9% ogółu Polaków, którzy posiadają dyplom ukończenia szkoły wyższej (*Problemy...*, 2004). Dysproporcja ta jest świadectwem barier utrudniających osobom niepełnosprawnym zdobycie wyższego wykształcenia i niewiary w możliwość ich zniesienia. Jednakże od kilku lat można zauważyć w Polsce wzrost zainteresowania sytuacją ludzi niepełnosprawnych i podejmowanie działań mających na celu przygotowanie ich, poprzez zdobycie wyższego wykształcenia, do rywalizacji o zatrudnienie i osiągnięcie stabilnej sytuacji materialnej. Istotną rolę w tych działaniach odgrywają uczelnie wyższe, które powinny być przystosowane do uczenia się w nich niepełnosprawnej młodzieży.

Jakość kształcenia studentów z dysfunkcjami wzrośnie, gdy szkoła wyższa zlikwiduje bariery w dostępie do odpowiednich usług oraz materiałów bibliotecznych. Amerykańscy studenci niepełnosprawni podkreślają, że nie oczekują od władz uczelni niczego „specjalnego” lub niezwykłego, tylko standaryzacji usług bibliotecznych, czyli fizycznego dostępu do lokalu bibliotecznego, odpowiednich materiałów czytelniczych (książki i czasopisma wydrukowane dużą czcionką, nagrania słowne i muzyczne) oraz obsługi przez bibliotekarzy zorientowanych w lokalnych, stanowych i narodowych usługach dla niepełnosprawnych (Fedorowicz, 2005, s. 72-73).

Biorąc przykład z zagranicznych uczelni, należy zapytać polskich studentów niepełnosprawnych o potrzebne im udogodnienia, aby mogli swobodnie korzystać z biblioteki uczelnianej. Niniejszy artykuł poświęcony jest problemom związanym z użytkowaniem Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przez studentów niepełnosprawnych ruchowo i wzrokowo. Przedstawiono tu wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych w ramach pracy magisterskiej. Wpływ na podjęcie badań opinii studentów z niesprawnościami o bibliotece uczelnianej miały zarówno informacje o amerykańskich badaniach potrzeb bibliotecznych studentów z dysfunkcjami (Fedorowicz, 2005, s. 73-75), jak i rozmowy z młodzieżą zdrową oraz niepełnosprawną, która korzystała ze zbiorów Biblioteki UMK w toku studiów. Przychyłność i propozycje niepełnosprawnych osób skłoniły autorkę do podjęcia badań mających na celu ukazanie opinii o korzystaniu z biblioteki, które pomogą w zdiagnozowaniu potrzeb środowiska niesprawnych użytkowników oraz wskażą ich propozycje zmian, które w przyszłości mogłyby być wprowadzone w tej placówce.

PODSTAWY METODOLOGICZNE BADAŃ ORAZ DOBÓR UCZESTNIKÓW SONDAŻU

Założenia badań sondażowych z udziałem niepełnosprawnych ruchowo i wzrokowo studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zostały opracowane na początku roku akademickiego 2004/2005. Przygotowanie procedury badawczo-diagnostycznej i opracowanie narzędzi badawczych

oparto na założeniach metodologii nauk społecznych – w szczególności pedagogiki i socjologii empirycznej (Lutyński, 1994; Malikowski i Niezgodna, 1997; Mayntz i In., 1985; Łobocki, 2003; Pilch i Bauman, 2001; Sztumski, 2005).

Badania miały charakter dwustopniowy. Najpierw przeprowadzono badania przygotowawcze, których pierwszym elementem były wywiady swobodne oraz wypełnienie ankiet przez niepełnosprawnych studentów UMK. Pomogły one udoskonalić kwestionariusz ankiety dla studentów oraz wpłynęły na ostateczną weryfikację listy osób wchodzących w skład próby. Drugim etapem badań przygotowawczych były wywiady swobodne z bibliotekarzami pracującymi w bibliotece uniwersyteckiej oraz wypełnienie przez jednego pracownika tej placówki ankiety zawierającej pytania dotyczące usług i materiałów bibliotecznych dla niepełnosprawnych użytkowników.

Kwestionariusz², który wypełnił pracownik Biblioteki UMK, składał się z informacji wstępnych dotyczących wprowadzenia w problematykę badań oraz instrukcji. Następnie umieszczone były pytania zgrupowane w trzy bloki tematyczne (Załącznik 1):

1. Usługi dla osób niepełnosprawnych oraz przygotowanie personelu do obsługi tej grupy czytelników.
2. Udogodnienia dla osób niewidomych i z uszkodzeniami wzroku.
3. Udogodnienia dla osób z uszkodzonym narządem ruchu.

Po działaniach wstępnych i weryfikacji struktury ankiety dla studentów przystąpiono do badań głównych, w których zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz technikę gromadzenia informacji na podstawie anonimowej ankiety dla studentów niepełnosprawnych ruchowo i wzrokowo. Kwestionariusz ankiety składał się z trzech części (Załącznik 2). W pierwszej umieszczono wstęp wprowadzający w problematykę badania i instrukcję, która informowała o konstrukcji formularza oraz metryczkę, która składała się z sześciu pytań (zmiennie niezależne). Druga część ankiety zatytułowana „Zdobycie materiałów potrzebnych do studiowania” składała się z czterech, a trzecia część – „Korzystanie z usług Biblioteki UMK” – z piętnastu pytań, które były zaopatrzone w kafeterię otwartą lub półotwartą, bądź miały formę otwartą, albo też wymagały zakreślenia odpowiedzi twierdzącej lub przeczącej (wszystkie te pytania dotyczyły zmiennych zależnych). Zagadnienia ujęte w kwestionariuszu wyznaczały zakres eksploracji badawczych i określały zarazem przedmiot badań, a także listę głównych problemów badawczych, które zawierały się w następujących pytaniach:

1. Jak często studenci z niepełnosprawnością ruchu i wzroku korzystają z usług Biblioteki UMK?
2. Na jakie problemy natrafiają podczas korzystania z biblioteki uczelnianej?
3. W jakim stopniu niepełnosprawność tych osób wpływa na częstotliwość korzystania ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej?
4. Jakie są potrzeby i oczekiwania tej grupy czytelników jeśli chodzi o wyposażenie biblioteki w specjalistyczny sprzęt?
5. Jakie zmiany w architekturze biblioteki trzeba wprowadzić, aby studenci niepełnosprawni częściej z niej korzystali?
6. Jakie zmiany w sposobie obsługi użytkowników niepełnosprawnych trzeba wprowadzić, aby odwiedzali bibliotekę częściej?

² Wszystkie narzędzia w przeprowadzonych badaniach skonstruowano według zaleceń zawartych w: Gruszczyński, 2003; Łobocki, 2003 s. 258-261; Pilch i Bauman, 2001, s. 160-167; Sztumski, 2005, s. 172-180.

Łączna liczba studentów niepełnosprawnych kształcących się w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w roku akademickim 2005/2006 wynosiła 359 osób (Wiśniewska, 2006), przy czym do badanej populacji nie włączono:

– studentów Wydziałów: Lekarskiego, Farmaceutycznego i Nauk o Zdrowiu, gdyż uczestniczą oni w zajęciach dydaktycznych w Bydgoszczy i korzystają głównie z bibliotek bydgoskich;

– studentów studiów niestacjonarnych (105 osób), gdyż częstotliwość ich pobytu w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika jest dużo niższa niż studentów stacjonarnych, a co za tym idzie nie mają oni do czynienia z Biblioteką Uniwersytecką codziennie, więc nie byłiby rzetelnymi respondentami;

– studentów z chorobami układów: oddechowego, krążenia, pokarmowego oraz moczowego; ze schorzeniami metabolizmu, krzepnięcia, endokrynologicznymi, enzymatycznymi, neurologicznymi; chorobami psychicznymi i epilepsją, gdyż te schorzenia nie wpływają bezpośrednio na możliwość dotarcia do biblioteki i korzystania z jej zasobów, a także dlatego, że nie determinują one występowania niepełnosprawności czytelniczej, tak, jak to jest u osób niepełnosprawnych ruchowo i sensorycznie;

– studentów z dysfunkcją narządu słuchu, gdyż nie istnieją żadne urządzenia i specjalne materiały czytelnicze, które biblioteka szkoły wyższej mogłaby im oferować.

Ostatecznie, do populacji generalnej weszło 100 studentów z niepełnosprawnością narządu ruchu i wzroku, studiujących w trybie stacjonarnym. Następnie metodą kwotową wyodrębniono z nich próbę reprezentatywną, która wyniosła 20%, czyli 20 osób.

Dobór kwotowy był jedyną metodą, którą można było zastosować w badaniach niepełnosprawnych studentów UMK, gdyż, w trosce o ochronę tzw. dóbr osobistych, władze uczelni nie udostępniły list imiennych studentów, tylko statystykę określającą ile osób, jakiej płci i z jaką dysfunkcją studiuje na danym wydziale UMK. To nie pozwoliło na losowe wyłonienie próby do badania. Ponadto, w toku badań okazało się, że dane statystyczne z Działu Dydaktyki dotyczące liczby, płci i rodzaju niepełnosprawności respondentów odbiegają nieco od stanu faktycznego. Autorka dotarła do osób nie uwzględnionych w statystyce, a także odkryła – dzięki danym uzyskanym z niektórych dziekanatów UMK – że kilka osób ujętych w statystyce Działu Dydaktyki nie posiada już statusu studenta. Po dokonaniu korekty danych liczbowych, a także ze względu na ogromne trudności w dotarciu do studentów niepełnosprawnych, z których większość ma indywidualną organizację studiów, autorka badań zdecydowała się na uzupełnienie próby reprezentatywnej poprzez wybór celowy respondentów (Sztumski, 2005, s. 141-143). W rezultacie w skład badanej próby weszło szesnastu studentów z niesprawnym narządem ruchu, trzy osoby z dysfunkcją wzroku i jedna osoba ze sprzężeniem dysfunkcji narządu wzroku i ruchu oraz z problemami manualnymi. Zachowane więc zostały właściwe proporcje liczby osób niepełnosprawnych ruchowo i wzrokowo w porównaniu z operatem losowania. Natomiast wysoce trudne okazało się zachowanie proporcji dotyczących płci i nastąpiły tu nieznaczne wahania. Operat losowania tworzyło w przybliżeniu 55 kobiet i 41 mężczyzn, zaś w próbie znalazło się ostatecznie 9 kobiet i 11 mężczyzn.

Należy podkreślić, że z powodu nieprobabilistycznej metody doboru próby badawczej autorka badań nie aspiruje we wnioskach do generalizacji. Z racji rodzaju wyboru grupy oraz ze względu na jej małą liczebność nie zastosowano też procentowego przedstawiania analizy statystycznej materiałów empirycznych.

CHARAKTERYSTYKA BADANEJ PRÓBY NIEPEŁNOSPRAWNYCH STUDENTÓW

Ogółem w sondażu wzięło udział 20 osób – 9 studentek i 11 studentów. Znalazły się tutaj dwie kobiety z dysfunkcją narządu wzroku, sześć kobiet z niesprawnością narządu ruchu, jeden niewidomy mężczyzna oraz dziesięć osób z niepełnosprawnością ruchową. W skład próby włączono także jedną studentkę, która miała dysfunkcję narządu ruchu, była osobą słabo widzącą i miała jednocześnie problemy manualne. W rezultacie ankietę wypełniły trzy osoby z uszkodzonym narządem wzroku, szesnaście osób z niesprawnością ruchową oraz jedna osoba ze sprzężoną dysfunkcją narządu ruchu, wzroku oraz kończyn górnych.

Najliczniejszą grupę w próbie badawczej stanowili studenci Wydziału Nauk Historycznych, w ramach którego cztery kobiety reprezentowały kierunek informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, tyle samo osób (jeden mężczyzna i trzy kobiety) studiowało historię, zaś etnologię reprezentował jeden student (zob. tab. 1). Z Wydziału Humanistycznego były trzy osoby studiujące pedagogikę oraz jeden student filozofii. Na Wydziale Chemii studiowało dwóch badanych, na Wydziale Filologicznym jedna studentka filologii polskiej i jeden student filologii klasycznej, na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania także dwóch respondentów – studentka ekonomii i student zarządzania i marketingu. Wydział Prawa i Administracji reprezentował jeden mężczyzna studiujący prawo.

Tabela 1

Badana grupa studentów według kryterium płci i kierunku studiów

Kierunek studiów	Płeć		Razem
	Kobieta	Mężczyzna	
Ekonomia	1	0	1
Zarządzanie i marketing	0	1	1
Etnologia	0	1	1
Inf. nauk. i bibliotekoznawstwo	4	0	4
Historia	1	3	4
Prawo	0	1	1
Filologia polska	1	0	1
Filologia klasyczna	0	1	1
Chemia	0	2	2
Pedagogika	2	1	3
Filozofia	0	1	1
Razem	9	11	20

Następną zmienną niezależną uwzględnioną w ankiecie było miejsce pochodzenia badanych studentów. Analiza wyników pozwoliła stwierdzić, że w próbie dominują studenci pochodzący z miast (szesnaście osób). Z wywiadów swobodnych przeprowadzanych z respondentami wynikało, że pochodze-

nie z miasta w dużym stopniu wpłynęło na podjęcie przez nich kształcenia na poziomie wyższym. Podczas wypowiedzi na ten temat wskazywali m.in. na takie czynniki, jak: istnienie uniwersytetu w mieście i możliwość dotarcia do niego własnym lub miejskim środkiem komunikacji, łatwy dostęp do informacji na temat oferty kształcenia oraz przynależność do stowarzyszeń i organizacji zrzeszających niepełnosprawną młodzież, a co za tym idzie – czerpanie z doświadczeń ludzi, którzy już posiadali status studenta.

Rozpiętość wiekowa respondentów mieściła się w granicy 20-26 lat. Zaznaczyć należy, że ponad połowa z nich (dwanaście osób) musiała rozpocząć studia lub wcześniejsze szczeble edukacji z opóźnieniem. Z rozmów przeprowadzonych z respondentami wynika, że wpływała na to konieczność przebycia kilku operacji i długa rekonwalescencja oraz rehabilitacja z nimi związana.

WYNIKI BADAŃ PRZYGOTOWAWCZYCH

Jak wcześniej wspomniano, badania wstępne przebiegały dwuetapowo. W celu uzyskania rzetelnych wypowiedzi ankietowych przeprowadzono badania pilotażowe wśród populacji stanowiącej 10% zaplanowanej próby reprezentatywnej. Ankietę wypełniły więc dwie osoby: słabo widzący student Wydziału Nauk Historycznych oraz studentka z dysfunkcją narządu ruchu kształcąca się na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania. Ponadto, przeprowadzono wywiady swobodne ze studentami z dysfunkcjami, dzięki którym wykreślono z kwestionariusza niepotrzebne pytania. Badania pilotażowe spełniły kilka zadań: zweryfikowały wiedzę badacza na temat badanego środowiska, pomogły udoskonalić narzędzie badawcze, wpłynęły na ostateczną weryfikację listy osób wchodzących w skład próby reprezentatywnej i listy studentów niedostępnych.

Drugim etapem badań przygotowawczych były wywiady swobodne przeprowadzone z pracownikami biblioteki uczelnianej oraz wypełnienie ankiety przez jednego z bibliotekarzy. Mimo tego, że ankietę była anonimowa, pracownicy nie chcieli wziąć udziału w badaniu, co tłumaczyli brakiem czasu bądź niezorientowaniem w tym, jakie usługi są w bibliotece dostępne dla niepełnosprawnych. W rezultacie ankietę wypełniła jedna osoba.

Pierwsza część pytań kwestionariusza ankiety dla bibliotekarza dotyczyła usług dla niepełnosprawnych oraz przygotowania personelu do obsługi tej grupy czytelników. Zapytano najpierw, czy pracownicy biblioteki są zorientowani, ilu czytelników jest niepełnosprawnych i jakie są ich potrzeby biblioteczne. W następnych punktach pytano, czy biblioteka świadczy takie usługi, jak: wypożyczanie na zewnątrz pozycji z księgozbioru podręcznego, telefoniczne wyszukiwanie książek i wypełnianie rewersów, zamawianie książek przez Internet, imprezy kulturalne (wystawa prac malarskich, przegląd twórczości studentów niepełnosprawnych), zorganizowany transport do budynku bibliotecznego, możliwość z korzystania z pomocy asystenta osoby niepełnosprawnej, zajęcia z orientacji w przestrzeni bibliotecznej. Trzy następne pytania dotyczyły przygotowania bibliotekarza do obsługi niepełnosprawnych, umiejętności korzystania ze sprzętu komputerowego dla niepełnosprawnych oraz tego, czy któryś z pracowników posługuje się językiem migowym. Prawie wszystkie odpowiedzi uzyskane w tej części ankiety były negatywne, co oznaczało, że badany nie posiadał żadnych danych statystycznych na temat niepełnosprawnych użytkowników i w jego opinii biblioteka nie oferowała zad-

nych usług dla niepełnosprawnych. Tylko dwie odpowiedzi były pozytywne. Z wypowiedzi respondentów wynikało, że studenci z dysfunkcjami mogą, za okazaniem zaświadczenia o niepełnosprawności, wypożyczać do domu wydawnictwa z księgozbioru podręcznego. Z ankiety wynikało też, że w bibliotece organizowano imprezy promujące twórczość osób niepełnosprawnych, jednak nie określono kiedy to było i jakiej tematyki dotyczyło.

Druga część ankiety dotyczyła udogodnień dla osób niewidomych i z uszkodzonymi wzrokiem. W siedmiu punktach zapytano o to, czy w bibliotece znajdują się: stanowisko pracy dla osób niewidzących, oddział książki mówionej, pracownia tyfloinformatyczna, komputer z monitorem i drukarką brajłowską, publikacje wydane brajlem, pomoce techniczne i sprzęt elektroniczny (lupy, syntezytor mowy, powiększalnik elektroniczny lub telewizyjny) oraz oprogramowanie dla niewidomych lub niedowidzących. Na wszystkie siedem pytań odpowiedziano negatywnie.

Ostatnia część kwestionariusza zawierała cztery pytania o udogodnienia oferowane osobom z uszkodzonym narządem ruchu, tj. przystosowane stanowisko komputerowe, istnienie pracowni komputerowej dla niepełnosprawnych ruchowo, możliwość wypożyczenia dostosowanego sprzętu komputerowego (notatniki elektroniczne) i urządzeń pomocniczych (np. alternatywnych klawiatur, urządzenia do sterowania ruchami myszki). Z odpowiedzi zamieszczonych w formularzu (wszystkie negatywne) wynika, że biblioteka nie jest przygotowana do obsługi niepełnosprawnych ruchowo czytelników.

Należy zaznaczyć, że po wypełnieniu ankiety pracownik biblioteki dodał, iż w jednym z pokoi w domu studenckim nr 11 umieszczono komputer i skaner, dzięki którym można przygotować potrzebną literaturę dla studentów z uszkodzonym narządem wzroku.

ANALIZA WYPOWIEDZI STUDENTÓW NA TEMAT ZDOBYWANIA MATERIAŁÓW POTRZEBNYCH DO STUDIOWANIA

Badanie nad źródłami pozyskiwania materiałów dydaktycznych przez respondentów miało na celu sprawdzenie stopnia samodzielności tych osób w docieraniu do potrzebnej literatury i rozeznanie się, czy znają oni jakieś biblioteki toruńskie, z których korzystanie nie sprawia im trudności.

Wyniki badań pokazują, że najpowszechniejszą formą zdobywania materiałów do studiowania przez studentów z próby badawczej jest wypożyczenie ich z biblioteki. Na ogólną liczbę dwudziestu badanych, którzy wypełnili kwestionariusze ankiet, aż siedemnaście osób zadeklarowało, że głównym źródłem zdobywania literatury dydaktycznej jest dla nich biblioteka. Ponadto, dwanaście osób zaznaczyło, że potrzebne materiały pożyczają od koleżanek i/lub kolegów, a dziesięć osób, że je kupuje. Dwie osoby wskazały, że zdobywają materiały poprzez Internet (jedna osoba) i od wykładowcy (jedna osoba). Powyższe wybory oraz informacje uzyskane podczas rozmów z respondentami wskazują, że dla badanych studentów bardzo istotna jest możliwość zdobycia książek i czasopism „za darmo”, co oferują tylko takie placówki, jak biblioteka. Te zaś osoby, które kupują, w większości deklarowały, że kupują tylko takie książki, które będą przydatne także po ukończeniu studiów, bo nie mogą sobie pozwolić na zakup podręczników używanych tylko przez jeden semestr ze względu na ogólnie dość wysoką cenę książek naukowych.

Zapytano także o korzystanie z innych toruńskich bibliotek. Wśród placówek wymienionych przez badanych znalazły się: Wojewódzka Biblioteka Publiczna Książnica Kopernikańska, niektóre biblioteki wydziałowe UMK (Wydziału: Chemii, Humanistycznego, Nauk Historycznych, Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Filologicznego), Biblioteka Pedagogiczna oraz filie Książnicy Kopernikańskiej (nie podano które filie).

Połowa ankietowanej próby (dziesięć osób) stwierdziła, że w Toruniu nie ma biblioteki w pełni dostosowanej do potrzeb osób z dysfunkcjami. Jednakże wskazano kilka bibliotek, z których korzystano bez większych trudności. Wśród nich znalazły się: Biblioteka Uniwersytecka, Biblioteka Wydziału Nauk Historycznych, Książnica Kopernikańska oraz jej filie. Zaznaczyć trzeba, że wszyscy badani studenci kierowali się, odpowiadając na to pytanie, kategorią fizycznych możliwości dotarcia do budynku bibliotek. Z wyjątkiem studentki ze sprzężoną niepełnosprawnością, osoby te są na tyle samodzielne, że bez pomocy osób trzecich mogą dostać się do budynku każdej z wymienionych wyżej bibliotek. W przypadku studentki ze sprzężeniem dysfunkcji nie jest możliwe samodzielne odwiedzanie żadnej instytucji, gdyż ma ona poważne problemy z poruszaniem się oraz znacznie niedowidzi. Zaznaczyła ona odpowiedź, że korzystanie z biblioteki uniwersyteckiej nie sprawia jej problemu zapewne dlatego, że poruszanie się z pomocą osoby trzeciej (dziadek) uważa za naturalną część swojego życia. Dlatego autorka niniejszego artykułu postanowiła uszanować wybór respondentki, chociaż nie jest on zgodny z rzeczywistością.

Korzystanie z Biblioteki UMK nie sprawiało trudności ośmiu respondentom, co równocześnie oznacza, że ponad połowa badanych (dwanaście osób) ma problemy podczas odwiedzania tej placówki. Taki wynik jest dla autorki dowodem na to, że zasadne okazało się podjęcie badań nad dostosowaniem bibliotek do potrzeb niepełnosprawnych, bo być może okażą się one przydatne podczas planowania zmian w bibliotekach uczelnianych. Co czwarty respondent deklarował, że nie sprawia mu problemów korzystanie z Książnicy Kopernikańskiej. Jedna osoba wskazała, że nie natrafia na bariery w korzystaniu z Biblioteki Wydziału Nauk Historycznych, a jedna osoba, że korzysta bez trudności z filii Książnicy Kopernikańskiej (nie wskazując, o które filie chodzi).

Ostatnią kwestią, braną pod uwagę w analizie zagadnienia dostępu do materiałów potrzebnych w toku studiów, był stopień samodzielności w docieraniu do nich. Okazało się, że połowa respondentów korzysta z pomocy osób trzecich, aby zdobyć poszukiwaną literaturę. Wśród tych dziesięciu ankietowanych studentów znalazły się wszystkie osoby, które mają uszkodzony narząd wzroku. Skłania to do postawienia tezy, że być może wszyscy studenci z dysfunkcją wzroku, którzy studiują w toruńskiej uczelni potrzebują pomocy w pozyskiwaniu książek i czasopism. Należy także dodać, że jedyna wśród badanych osoba słabo widząca napisała, że największym problemem dla osób niedowidzących jest brak dostępu do książek wydanych większą niż zwykle czcionką, gdyż niektóre pozycje opublikowane standardową lub mniejszą czcionką bardzo męczą wzrok.

Respondentom pomagali w docieraniu do poszukiwanych pozycji przede wszystkim znajomi ze studiów i koledzy (osiem wskazań) oraz rodzina (sześć wskazań). Tylko jedna respondentka napisała, że w poszukiwaniach materiałów pomaga jej bibliotekarz. Były też i takie sytuacje, w których respondenci wskazywali na to, że pomagają im zarówno znajomi, jak i rodzina, a dotyczyło to pięciu osób.

ANALIZA WYPOWIEDZI STUDENTÓW NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA TEMAT KORZYSTANIA Z USŁUG BIBLIOTEKI UMK

W tym bloku tematycznym zapytano najpierw o to, czy rodzaj dysfunkcji badanych uniemożliwia im całkowicie korzystanie z biblioteki uczelnianej. Wyniki sondażu wskazują, że rodzaj niepełnosprawności uniemożliwiał całkowicie użytkowanie Biblioteki UMK tylko jednej osobie. Respondentka, która wybrała taką odpowiedź, jest niewidoma i studiuje pedagogikę. Nie była ona w stanie wypełnić ankiety samodzielnie i pomógł jej w tym kolega ze studiów, który wpisywał do formularza dyktowane przez nią wypowiedzi. Osoba ta w ogóle nie korzysta z biblioteki toruńskiego uniwersytetu.

Kolejne pytanie dotyczyło częstotliwości korzystania z biblioteki uczelnianej. Respondenci nie odwiedzają często tej placówki. Zaledwie trzy osoby zadeklarowały, że chodzą do biblioteki codziennie. Były to osoby z lekkim i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności ruchowej, które nie wymagały pomocy osób trzecich w docieraniu do biblioteki. Dodać trzeba, że dwie z nich studiowały informację naukową i bibliotekoznawstwo, a jedna z nich historię. Jak widać, osoby te znajdowały się na takich kierunkach studiów, które wymagają, ze względu na swój humanistyczny charakter, częstych wizyt w bibliotekach. Tyle samo osób, także studiujących historię oraz informację naukową i bibliotekoznawstwo, przyznało, że odwiedza bibliotekę raz na tydzień. Najwięcej ankietowanych (pięć osób z: chemii, etnologii, filologii polskiej, filozofii i historii) zaznaczyło, że odwiedza Bibliotekę UMK raz na miesiąc, czterech (z: historii, filologii klasycznej, marketingu i zarządzania, pedagogiki), że raz na kwartał i trzech (z: chemii, ekonomii i pedagogiki), że raz na pół roku. Jeden badany (student prawa) odwiedza bibliotekę uniwersytecką tylko raz na rok, gdyż zwykle kupuje podręczniki akademickie w księgarniach. Dodać trzeba, że z rozmów z niepełnosprawnymi studentami UMK wynika, że na częstotliwość odwiedzin osób niewidomych w Bibliotece Uniwersyteckiej ma duży wpływ to, czy ich opiekunowie są dyspozycyjni i mogą poświęcić czas na skorzystanie z usług tej placówki. Okazało się także, że studenci ci preferują pożyczanie materiałów dydaktycznych od swoich kolegów ze studiów, gdyż pozwala to zaoszczędzić czas, który mogą spożytkować na naukę.

Badano także zadowolenie respondentów z długości czasu otwarcia biblioteki uczelnianej. Odnotowano tu, że siedemnastu osobom odpowiadają godziny otwarcia tej placówki. Tylko dwie respondentki z uszkodzeniem narządu ruchu (studiuje informację naukową i bibliotekoznawstwo) wyraziły niezadowolony w tej kwestii uzasadniając, że biblioteka powinna być otwarta dłużej niż tylko do godziny 20.00.

Kolejną kwestią podjętą w badaniach były opinie respondentów na temat jakości ich obsługi przez personel biblioteki. Oceniając profesjonalizm i życzliwe podejście do czytelnika, respondenci w większości stwierdzili (szesnaście osób), że są zadowoleni z obsługi w bibliotece. Spośród dziewiętnastu studentów, którzy wyrazili swoje zdanie na ten temat, tylko trzech oceniło spotkanie z pracownikiem jako przeżycie negatywne. Optymistyczne jest to, że respondenci często dodawali przy wypełnianiu ankiety, że bibliotekarze są osobami nastawionymi do nich bardzo pozytywnie, ale niestety nie mogą w Bibliotece Uniwersyteckiej zaoferować im żadnej alternatywnej metody skorzystania z katalogu czy też z Internetu, bo takowych w niej brak.

Inaczej przedstawiają się wyniki badań dotyczące oceny biblioteki jako miejsca przyjaznego dla osób z dysfunkcjami. Tutaj ponad połowa badanych

(dwanaście osób) stwierdziła, że miejsce to nie jest przystosowane do potrzeb niepełnosprawnych użytkowników ze względu na bariery architektoniczne i brak specjalnego sprzętu komputerowego. Wśród osób oświadczających, że biblioteka jest przyjaznym miejscem dla ludzi z dysfunkcjami (osiem osób) znaleźli się respondenci z lekkim stopniem niepełnosprawności (osoba słabo widząca i studenci utykający), a zatem ci, którym niepełnosprawność nie ogranicza dostępu do standardowych źródeł informacji ani nie wymaga dostosowywania przestrzeni bibliotecznej.

Spośród dwudziestu badanych studentów zaledwie pięć osób przyznało, że korzysta z windy w bibliotece uniwersyteckiej. Wśród nich jedna respondentka napisała, że ma problemy z obsługą tego urządzenia. Stwierdziła ona, że winda jest często zamknięta lub zablokowana, i że największym problemem jest dla niej zejście po kilku schodkach, aby dostać się do windy. Dodała też, że podnośnik, który znajduje się w bibliotece, rozwiązuje tylko problemy osób na wózkach, a ona – jako osoba chodząca samodzielnie, choć z trudnościami – chciałaby korzystać z przystosowanej windy. Pozostałe cztery osoby korzystające z windy nie napisały, czy miały z tym problemy.

Pytanie siódme zawarte w ankiecie dotyczyło tego, czy badani studenci korzystają z usługi wypożyczania na zewnątrz dzieł, z których pozostali użytkownicy mogą korzystać tylko na miejscu. Odpowiedzi na nie udzieliło dziewiętnastu respondentów. Jeśli idzie o wydawnictwa ze zbioru podręcznego biblioteki, czyli dzieła informacyjne (bibliografie, słowniki itp.), wypożyczało je sześciu ankietowanych – niewidomy student historii oraz pięć osób z uszkodzeniem narządu ruchu. Jeśli chodzi o wypożyczanie do domu czasopism dostępnych zwykle tylko na miejscu, to korzystały z tej możliwości zaledwie trzy badane osoby z dysfunkcją narządu ruchu. Z kolei cztery osoby – niewidomy student historii oraz trzech respondentów z dysfunkcją narządu ruchu zdeklarowało, że udostępnia się im do domu książki wydane przed 1945 r.

Stwierdzić należy, że z tej jednej z niewielu usług, jakie Biblioteka UMK umożliwia niepełnosprawnym czytelnikom, korzystała bardzo mała liczba osób. Przyczyn tego zjawiska należy się doszukiwać w tym, że środowisko studentów z dysfunkcjami jest niedoinformowane, jeśli chodzi o tego typu usługi, a świadczy o tym chociażby reakcja ponad połowy respondentów, którzy o możliwościach wypożyczania wyżej wspomnianych publikacji na zewnątrz dowiadywali się podczas wypełniania ankiety.

Niewielka była także liczba twierdzących odpowiedzi na pytanie dotyczące korzystania z telefonicznej usługi wyszukiwania książek i wypełniania rewersów. Tylko czwarta część zapytanych osób stwierdziła, że wykorzystuje tę metodę docierania do poszukiwanych pozycji. W tym miejscu należy też dodać, że osoba pracująca w Bibliotece UMK, która wypełniała ankietę dotyczącą usług dla niepełnosprawnych czytelników zaznaczyła, że biblioteka nie umożliwia telefonicznego wyszukiwania książek i wypełniania rewersów. Autorka niniejszej pracy uznała jednak, po przeprowadzeniu rozmów z bibliotekarzami z wypożyczalni, że zamieści analizowane w tym miejscu pytanie w ankiecie dla studentów, gdyż spotkała się z wypowiedziami, które poświadczały, że osobom niepełnosprawnym wyszukuje się książki i wypełnia rewersy przez telefon. Zaistniała nieścisłość jest dowodem niewłaściwego przepływu informacji wśród pracowników biblioteki, gdyż wypowiedź pięciu studentów potwierdziła, że można zamawiać wydawnictwa przez telefon.

Pytano także o korzystanie z możliwości zamawiania książek z księgozbioru podręcznego do czytelni bez konieczności osobistego wyjmowania ich z pó-

tek. Zaledwie jedna osoba niewidoma i dwie osoby z dysfunkcją narządu ruchu zadeklarowały, że wykorzystują tę metodę pozyskiwania książek, gdyż zaoszczędza im ona czas poszukiwania dzieła w czytelni.

Badani zgodnie orzekli, że nigdy nie uczestniczyli w żadnej imprezie poświęconej osobom niepełnosprawnym (np. w wystawie prac malarskich) organizowanej przez Bibliotekę Uniwersytecką. Ankietowani często zaznaczali, że nie wiedzieli w ogóle, że takie imprezy się odbywają.

Respondentów pytano także o to, czy korzystają z pomocy Pełnomocnika Samorządu Studenckiego ds. Osób Niepełnosprawnych i czy pomoc ta związana jest z korzystaniem z biblioteki uczelnianej, tak jak to ma miejsce, na przykład, w Uniwersytecie Warszawskim. Z odpowiedzi wynika, że jeden niewidomy oraz sześć osób z niepełnosprawnością narządu ruchu korzystają z pomocy Pełnomocnika, której rodzaje ukazuje tabela 2.

Tabela 2

Rodzaje pomocy od Pełnomocnika, z której korzystali badani studenci

Jaką pomoc uzyskujesz od pełnomocnika?	Rodzaj niepełnosprawności			Razem
	Wzrok	Ruch	Wzrok+ruch +manualne	
Pomoc niezwiązana z korzystaniem z BUMK	0	1	0	1
Pomoc związana z dofinansowaniem studiów	0	2	0	2
Pomoc związana z załatwieniem akademika	0	2	0	2
Reprezentowanie interesów niepełnosprawnych na forum	0	1	0	1
Pomoc w razie zaistnienia problemu	0	1	0	1
Informowanie o ułatwieniach	0	1	0	1
Razem	0	8	0	8

Zestawienie to wskazuje, że tylko osoby z dysfunkcją ruchu potrafiły sprecyzować, jaki rodzaj pomocy mogą uzyskać od Pełnomocnika działającego z ramienia Samorządu Studenckiego UMK. Jeden respondent wskazał tylko, że uzyskuje pomoc niezwiązaną z użytkowaniem Biblioteki Uniwersyteckiej. Dwie osoby zadeklarowały, że korzystają z pomocy związanej z dofinansowaniem studiów i tyle samo ankietowanych przyznało, że uzyskuje pomoc związaną z załatwieniem miejsca w Domu Studenckim. Pozostali trzej studenci wskazali kolejno na to, że Pełnomocnik reprezentuje interesy niepełnosprawnych na forum dyskusyjnym UMK, następnie, że jego pomoc ma często charakter doraźny oraz, że obowiązkiem Pełnomocnika jest informowanie niepełnosprawnych o ułatwieniach i usługach, które im przysługują. Uwzględniając, że biblioteka odgrywa w oczach badanych dużą rolę w zdobywaniu materiałów dydaktycznych (zob. poprzedni podrozdział artykułu), a także to, że w toruńskiej uczelni studiuje ponad 100 osób z dysfunkcją narządu ruchu i uszkodzonym wzrokiem, dobrym rozwiązaniem byłoby, aby Pełnomocnik

zaczął, z racji pełnionego stanowiska, wpływać na politykę Biblioteki Uniwersyteckiej związanej z niepełnosprawnymi użytkownikami. Współpraca ta mogłaby doprowadzić, na przykład, do wyposażenia biblioteki w przystosowany sprzęt komputerowy dla czytelników z niesprawnościami czytelniczymi.

Kolejne pytanie dotyczyło tego z jakiej formy transportu, zorganizowanej specjalnie dla osób niepełnosprawnych, korzystają respondenci, aby dotrzeć do biblioteki uczelnianej. Wyniki analizy wskazują, że ponad połowa badanych – jedenaście osób – nie korzysta z żadnej specjalnej formy transportu dla niepełnosprawnych w celu dotarcia do biblioteki. Czterej studenci z dysfunkcją ruchową napisali, że korzystają z autobusów niskopodłogowych Miejskich Zakładów Komunikacji w Toruniu. Trzy osoby wskazały, że dojeżdżają do Biblioteki Uniwersyteckiej przystosowanymi do potrzeb osób niepełnosprawnych busami z Urzędu Miasta Torunia. Studentka filologii polskiej z dysfunkcją narządu ruchu napisała ponadto, że nie wiedziała o istnieniu możliwości skorzystania z takich busów i chciałaby, żeby zorganizowano w UMK lepszą formę informowania studentów niepełnosprawnych o istnieniu dla nich udogodnień.

Tabela 3

Bariery architektoniczne utrudniające korzystanie z Biblioteki UMK

Jakie bariery architektoniczne sprawiają Ci kłopot w odwiedzaniu BUMK?	Rodzaj niepełnosprawności			Razem
	Wzrok	Ruch	Wzrok+ruch + manualne	
Żadne	0	4	0	4
Schody	1	6	0	7
Brak informacji dźwiękowej	1	0	0	1
Szatnia	0	1	0	1
Nieemożność podjechania samochodem bezpośrednio pod wejście	0	1	0	1
Razem	2	12	0	14

Kolejne dwa pytania ankiety (pyt. 13 i 14) dotyczyły barier architektonicznych i związanych z wyposażeniem oraz zagospodarowaniem przestrzeni bibliotecznej, które utrudniają korzystanie z biblioteki niepełnosprawnym studentom. Wśród czternastu respondentów, którzy odpowiedzieli na pytanie o bariery architektoniczne (zob. tab. 3), siedem osób wskazało, że przeszkodą są dla nich schody prowadzące do wnętrza budynku biblioteki. Czterech studentów z dysfunkcją ruchu odpowiedziało, że nie napotyka na żadne problemy związane z architekturą gmachu tej placówki. Z kolei niewidomy student historii wskazał, że barierą jest brak informacji dźwiękowej. Można byłoby przygotować sygnalizację, która informowałaby, na przykład, ile schodów wejściowych trzeba pokonać, aby wejść do biblioteki. Wypowiedziały się także w tej kwestii dwie osoby z dysfunkcją narządu ruchu, które wskazały kolejno, że barierą architektoniczną jest nieprzystosowana szatnia w bibliotece oraz że problemem jest niemożność podjechania samochodem bezpośrednio pod wejście do gmachu Biblioteki UMK.

W kwestii dotyczącej barier związanych z wyposażeniem i zagospodarowaniem przestrzeni lokalu Biblioteki UMK wypowiedziało się trzynastu badanych, z których siedmiu napisało o przeszkodach, zaś sześciu nie napotykało na żadne bariery (zob. tab. 4). Największy problem stanowiły tu schody prowadzące z parteru budynku bibliotecznego na piętro z okienkami wypożyczalni książek (wskazało je pięć osób). Jeden respondent zwrócił uwagę na ciężkie szuflady w katalogu kartkowym, a niewidomy student historii ponownie zaznaczył, że barierą jest brak informacji dźwiękowej nie tylko na zewnątrz, ale także wewnątrz budynku biblioteki.

Tabela 4

Bariery związane z wyposażeniem i zagospodarowaniem przestrzeni
Biblioteki Uniwersyteckiej

Jakie bariery związane z wyposażeniem i zagospodarowaniem przestrzeni lokalu Biblioteki Uniwersyteckiej sprawiają Ci kłopot?	Rodzaj niepełnosprawności			Razem
	Wzrok	Ruch	Wzrok+ruch +manualne	
Żadne	0	6	0	6
Schody	1	3	1	5
Ciężkie szuflady w katalogu kartkowym	0	1	0	1
Brak informacji dźwiękowej	1	0	0	1
Razem	2	10	1	13

Ostatnie pytanie w kwestionariuszu dotyczyło zmian, które można zastosować w Bibliotece UMK, aby stała się miejscem bardziej dostępnym dla osób niepełnosprawnych.

Jeśli chodzi o zmiany w architekturze (zob. tab. 5), to respondenci zwracali uwagę na konieczność poszerzenia istniejącej windy, zaś niektórzy z nich proponowali, żeby wybudować nową windę (łącznie siedem osób). Okazało się też, że większość badanych nie wiedziała o istnieniu windy w bibliotece, gdyż dostęp do niej jest utrudniony. Jedna z respondentek z dysfunkcją narządu ruchu napisała, że konieczność pokonania kilku stopni przed dojściem do windy jest tak kłopotliwa dla niej, że często rezygnuje ona z wizyty w bibliotece i prosi koleżanki, aby wypożyczyły jej potrzebne książki. Dwóch respondentów myślało, że podnośnik zamontowany przy schodach na parterze biblioteki jest nazywany windą. Czterech ankietowanych zaproponowało, aby zlikwidować bądź przebudować schody prowadzące z parteru na piętro z wypożyczalnią, a jedna osoba zasugerowała, aby umieścić okienka wypożyczalni na parterze. Wobec tego dobrym rozwiązaniem byłoby wypośredkować te propozycje i umieścić okienko wypożyczalni dla osób niepełnosprawnych na parterze, gdzie mogłaby znajdować się także dostosowana toaleta (propozycja jednego respondenta). Proponowano także, aby przebudować istniejący podjazd (dwie osoby), gdyż korzystanie z niego sprawia problemy. Jedna studentka z dysfunkcją narządu ruchu wskazała, że w bibliotece powinno być mniej progów, a jeden student, że powinno się przebudować szatnię. Były też dwie osoby, które stwierdziły, że nie trzeba wprowadzać zmian architektonicznych w bibliotece.

Tabela 5

Zmiany w architekturze biblioteki zaproponowane przez badanych studentów

Jakie zmiany proponujesz w architekturze BUMK?	Rodzaj niepełnosprawności			Razem
	Wzrok	Ruch	Wzrok+ruch+manualne	
Brak schodów	0	3	1	4
Przystosowana winda	1	6	0	7
Przystosowana toaleta na parterze	1	0	0	1
Lepszy podjazd	0	2	0	2
Mniej progów	0	1	0	1
Umieszczenie okienek wypożyczalni na parterze	0	1	0	1
Dostępniejsza szatnia	0	1	0	1
Brak zmian	0	2	0	2
Razem	2	16	1	19

Tabela 6

Zmiany w wyposażeniu biblioteki zaproponowane przez badanych studentów

Jakie zmiany proponujesz w wyposażeniu BUMK?	Rodzaj niepełnosprawności			Razem
	Wzrok	Ruch	Wzrok+ruch+manualne	
Więcej miejsc do siedzenia	0	1	0	1
Dostosowanie stanowisk i sprzętu komputerowego	0	4	1	5
Pomoce techniczne i elektroniczne	2	0	0	2
Więcej wolnego dostępu zamiast magazynów	0	1	0	1
Ulepszenie szuflad w katalogu kartkowym	0	1	0	1
Książka mówiona – podręczniki akademickie	1	0	0	1
Większa liczba egzemplarzy tej samej pozycji	0	3	0	3
Brak zmian	0	2	0	2
Razem	3	12	1	16

Zaproponowano także zmiany w wyposażeniu biblioteki (zob. tab. 6). Najwięcej propozycji dotyczyło zakupu sprzętu komputerowego. Osoba ze sprzężoną niepełnosprawnością zaproponowała zaopatrzenie biblioteki w nakładkę na klawiaturę komputerową, która dawałaby większą kontrolę i eliminowałaby możliwość wciśnięcia niechcianych klawiszy, co powoduje wykonanie przez komputer innej operacji niż zamierzona. Czterej respondenci z dysfunkcją ruchową zaproponowali kolejno wyposażenie biblioteki w dostosowane stanowisko komputerowe, którego rozmiary pozwoliłyby na korzystanie z niego osoby chodzącej o kulach lub poruszającej się na wózku, wygodniejsze w obsłudze klawiatury i myszki komputerowe, komputery z linijką brajlofską i syntezatorem mowy. Trzy osoby z dysfunkcją ruchową wskaza-

ły, że w bibliotece powinno się znaleźć więcej egzemplarzy tej samej pozycji książkowej. Zaproponowano też zakup pomocy technicznych i elektronicznych – lupy i powiększalnika elektronicznego. Jeden ankietowany z niesprawnością ruchu napisał, że potrzeba więcej miejsc do siedzenia w bibliotece. O zmniejszenie magazynów na rzecz wolnego dostępu prosiła jedna niepełnosprawna ruchowo osoba. Także jedna osoba zwróciła uwagę na potrzebę ulepszenia szuflad w katalogu kartkowym. Natomiast niewidomy student wyraził zapotrzebowanie na podręczniki akademickie w postaci książki mówionej. Padły także dwie odpowiedzi, że nie potrzeba wprowadzać zmian w wyposażeniu biblioteki.

Na temat zmian w sposobie obsługi niepełnosprawnego czytelnika w bibliotece (zob. tab. 7) wypowiedzieli się tylko studenci z niepełnosprawnością sprzężoną i dysfunkcją ruchową. Dwie osoby zaproponowały uruchomienie możliwości zamawiania książek przez Internet. Padły też pojedyncze wskazania na skrócenie czasu czekania na zamówioną książkę, obsługę niepełnosprawnych poza kolejnością, zatrudnienie asystentów osób niepełnosprawnych oraz lepsze informowanie studentów o niektórych odstępstwach regulaminowych na rzecz polepszenia ich korzystania z biblioteki. Studentka ze sprzężoną dysfunkcją zaproponowała natomiast skrócenie terminu realizacji podłączenia pod książkę. Pozostałych pięciu respondentów, którzy odpowiedzieli na pytanie o sposób obsługi niepełnosprawnych, nie zaproponowało żadnych zmian w tej kwestii.

Tabela 7

Zmiany w sposobie obsługi czytelnika zaproponowane przez badanych studentów

Jakie zmiany proponujesz w sposobie obsługi czytelnika w BUMK?	Rodzaj niepełnosprawności			Razem
	Wzrok	Ruch	Wzrok+ruch+manualne	
Czekanie maks. 20 minut	0	1	0	1
Obsługa poza kolejnością	0	1	0	1
Zamawianie książek przez Internet	0	2	0	2
Krótszy termin realizacji podłączenia	0	0	1	1
Zatrudnienie „pomocników” niepełnosprawnych	0	1	0	1
Lepsze informowanie	0	1	0	1
Brak zmian	0	5	0	5
Razem	0	11	1	12

Na koniec należy dodać, że pod ostatnim pytaniem w kwestionariuszu umieszczono prośbę o wyrażenie swojej opinii na temat przeprowadzanego badania ankietowego. Pytano, czy jest ono potrzebne. Wśród osiemnastu udzielonych odpowiedzi czternaście było pozytywnych, a trzy negatywne. Jeden respondent napisał, że nie ma zdania na ten temat. W pierwszym przypadku ankietowani zwracali uwagę na to, że być może badania te wpłyną na polepszenie sytuacji osób niepełnosprawnych i nastąpią pozytywne zmiany

w bibliotece. Natomiast jeden z trzech respondentów negujących potrzebę badania stwierdził, że zwracanie się do niego jako do osoby niepełnosprawnej uwłacza jego godności. Wyrażano też wątpliwość, czy sondaż ten cokolwiek zmieni. Najistotniejsze jednak było to, że studenci niepełnosprawni wzrokowo i ruchowo z próby reprezentatywnej wyrazili chęć współpracy i wypełnili ankietę.

WNIOSKI

Podsumowując dotychczasowe analizy, stwierdzić należy, że niepokojący jest fakt, iż ponad połowa respondentów przeprowadzonej ankiety ma problemy w korzystaniu z toruńskich bibliotek. Nie napawa to optymizmem zwąszy, że są to studenci i ich aktywność jest większa niż innych niepełnosprawnych ruchowo i wzrokowo osób w Toruniu. Można więc sformułować twierdzenie, że konieczność zdobywania materiałów potrzebnych do studiowania pobudza młodych niepełnosprawnych studentów do działania. Natomiast osoby, które nie studiują – nie mając silnego bodźca do działania i napotykać na bariery – zapewne nie są aż tak aktywne. Zadaniem instytucji kulturalno-oświatowych powinna więc być aktywizacja młodzieży z dysfunkcjami i ułatwianie im dostępu do wiedzy i informacji.

Badania potwierdziły, że niepełnosprawność jest najważniejszą cechą determinującą możliwości respondentów. Nie chodzi tu tylko o umiejętności korzystania z biblioteki, ale także z innych instytucji publicznych. Im cięższy stopień niepełnosprawności, tym większe problemy z uczestniczeniem w życiu społecznym i aktywnością kulturalną. Badania wykazały ponadto, że osoby niewidome (dwie w badanej próbie) mimo tego, że studiują na kierunkach humanistycznych (historia, pedagogika), nie korzystają często z bibliotek (studentka pedagogiki w ogóle nie korzystała z biblioteki). Wpłynął na to brak przystosowania tej instytucji, ale ważną przyczyną jest także to, że osoby niewidome są zależne od swoich opiekunów, z którymi wszędzie muszą chodzić. Ze względu na ograniczone możliwości czasowe opiekunowie często nie mogą zaprowadzać niewidomych do miejsc, do których ci chcieliby się udać. Obala to tym samym spotykane często stwierdzenie, że osoby z dysfunkcją narządu ruchu mają większe problemy z docieraniem do różnych miejsc niż niewidomi.

Należy też zauważyć, że istniała w próbie grupa osób, które nie wiedziały o możliwościach wypożyczenia z biblioteki na zewnątrz dzieł dostępnych tylko na miejscu. Widać więc, że poziom przepływu informacji wśród tego grona użytkowników jest bardzo niski. Nie podnosi go także Pełnomocnik Samorządu Studenckiego ds. Osób Niepełnosprawnych, gdyż mało osób korzysta z jego pomocy. W tym miejscu należy zauważyć, że osoba pełniąca taką funkcję powinna się zajmować wszystkimi sprawami dotyczącymi niepełnosprawnych studentów UMK, a więc także ich problemami z korzystaniem z biblioteki. Współpraca Pełnomocnika z dyrekcją Biblioteki UMK mogłaby się przyczynić do zakupu sprzętu komputerowego dla niepełnosprawnych, z którego mogliby oni korzystać w tej placówce.

Respondenci wymienili listę barier architektonicznych i związanych z wyposażeniem biblioteki oraz obsługą niepełnosprawnego czytelnika. Trzeba jednak dodać, że zaproponowali też pewne rozwiązania, które można zastosować, aby instytucja ta była dla nich dostępniejszym miejscem. Okazuje się, że

proponowano zwykle proste rozwiązania, jak na przykład obsługa niepełnosprawnych poza kolejnością, zatrudnienie asystentów, którymi mogą przecież zostać bibliotekarze po odpowiednim przeszkoleniu. Rozsądne wydało się im także ulokowanie chociażby jednego okienka wypożyczalni książek na parterze, co zniweluje problem niepełnosprawnych studentów z pokonywaniem schodów w bibliotece.

Należy wyrazić nadzieję, że zawarte w tym artykule informacje posłużą władzom Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz innym tego rodzaju placówkom jako pomoc w usprawnianiu działań na rzecz niepełnosprawnych czytelników.

BIBLIOGRAFIA

- Fedorowicz, Małgorzata (2005). Studenci z niepełnosprawnościami jako pełnoprawni użytkownicy bibliotek szkół wyższych – doświadczenia zagraniczne i krajowe. W: M. Fedorowicz, T. Kruszewski (red.) *Biblioterapia – z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*. Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. [71]-84.
- Gruszczyński, Leszek A. (2003). *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*. Wyd. 4 zm. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego.
- Lutyński, Jan (1994). *Metody badań społecznych. Wybrane zagadnienia*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Łobocki, Mieczysław (2003). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Malikowski, Marian; Niezgoda Marian (1997). *Badania empiryczne w socjologii. Wybór tekstów*. T. 1. Tyczyn: Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza.
- Mayntz, Renate; Holm, Kurt; Hubner, Peter (1985). *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*. Warszawa: PWN.
- Pilch, Tadeusz; Bauman, Teresa (2001). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Wyd. 2 popr. i rozsz., Warszawa: Wydaw. Akademickie „Zak”.
- Problemy osób niepełnosprawnych* (2004) [online]. Internat dla Niepełnosprawnych [dostęp: 13.09..2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.idn.org.pl/sonnszz/index.htm>>.
- Wiśniewska, Anna (2006). *Studenci niepełnosprawni kształcący się w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w roku akademickim 2005/2006 (...)* Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika [maszynopis].
- Sztumski, Janusz (2005). *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Wyd. 6 zm. i uzup., Katowice: Wydaw. Naukowe „Śląsk”.

MAGDALENA CYRKLAFF

Institute of Information Science and Bibliology
Nicolaus Copernicus University
e-mail: magda_cyrklaff@wp.pl

NICOLAUS COPERNICUS UNIVERSITY LIBRARY IN THE OPINION OF MOTORICALLY AND VISUALLY IMPAIRED STUDENTS

Survey research

KEYWORDS: Disabled patrons. Nicolaus Copernicus University Library in Toruń. Access to library collections. Architectural barriers. Services for visually impaired patrons. Services for motorically impaired patrons.

ABSTRACT: The author analyzes the results of the survey addressed to disabled students of Nicolaus Copernicus University in the academic year 2005/2006. The purpose of the research was to evaluate the adjustment of the University Library to the needs of its visually and motorically impaired users. The research involved the use of diagnostic poll and survey techniques with anonymous survey forms addressed to 20 university students. The students in question articulated their opinions on the possibilities of obtaining books and journals necessary in their field of studies, the barriers blocking their access to information and the accessibility of services provided by the Library. Furthermore, students were asked about their expectations for the architectural and organizational reengineering of the Library, the introduction of which would make it more accessible to disabled patrons.

Artykuł wpłynął do redakcji 27 września 2007 r.

Załącznik 1

Kwestionariusz ankiety dla pracownika Biblioteki UMK

ANKIETA

Przeprowadzam badania ankietowe w ramach pracy magisterskiej pt.: „Biblioteki szkół wyższych wobec użytkowników niepełnosprawnych”. Głównym celem mojej pracy jest stworzenie modelu idealnej biblioteki szkoły wyższej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych. Pytania ankietowe mają za zadanie wykazać stopień przystosowania Biblioteki UMK do obsługi osób niepełnosprawnych, które korzystają z jej zasobów.

ANKIETA JEST ANONIMOWA!!!

Uzyskane informacje posłużą wyłącznie celom badawczym. Proszę o udzielanie szczerych i poważnych odpowiedzi, które pozwolą mi na wysnucie klarownych wniosków.

INSTRUKCJA:

Ankieta składa się z trzech części:

I. USŁUGI DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH ORAZ PRZYGOTOWANIE PERSONELU DO OBSŁUGI TEJ GRUPY CZYTELNIKÓW

II. UDOGODNIENIA DLA OSÓB NIEWIDOMYCH I Z USZKODZENIAMI WZROKU

III. UDOGODNIENIA DLA OSÓB Z USZKODZONYM NARZĄDEM RUCHU

Odpowiedź proszę wpisać w pustych miejscach lub zaznaczyć znakiem „X” wybraną przez siebie rubrykę.

I. USŁUGI DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH ORAZ PRZYGOTOWANIE PERSONELU DO OBSŁUGI TEJ GRUPY CZYTELNIKÓW

1. Czy władze biblioteki są zorientowane, ilu niepełnosprawnych użytkowników korzysta z zasobów Biblioteki UMK i jakie są ich specyficzne potrzeby czytelnicze?

TAK

NIE

Jeśli tak, to ilu niepełnosprawnych studentów i z jakimi niepełnosprawnościami czytelniczymi odwiedza Bibliotekę UMK?

2. Czy studenci niepełnosprawni mogą wypożyczyć z Biblioteki UMK na zewnątrz:

a. wydawnictwa ze zbioru podręcznego (np.: encyklopedie, słowniki)?

TAK

NIE

b. czasopisma z czytelni?

TAK

NIE

c. książki wydane przed 1945 r.?

TAK NIE

3. Czy biblioteka ma w swojej ofercie telefoniczną usługę wyszukiwania książek i wypełniania rewersów?

TAK NIE

4. Czy biblioteka umożliwia studentom niepełnosprawnym zamawianie do czytelnicy książek z księgozbioru podręcznego bez konieczności osobistego wyjmowania ich z półek?

TAK NIE

5. Czy biblioteka umożliwia studentom niepełnosprawnym zamawianie książek przez Internet?

TAK NIE

6. Czy biblioteka organizowała kiedykolwiek imprezy poświęcone osobom z różnymi rodzajami niepełnosprawności (np. wystawa prac malarskich, promocja twórczości literackiej itp.)?

TAK NIE

Jeśli tak, to kiedy to było i jakiej tematyki dotyczyło?

7. Czy Biblioteka UMK lub inna jednostka UMK organizują transport dla studentów niepełnosprawnych, którzy chcą skorzystać z usług biblioteki?

TAK NIE

Jeśli tak, to na jakich zasadach studenci z tego korzystają?

8. Czy biblioteka utworzyła stanowisko asystenta osób niepełnosprawnych lub powierzyła jakiemuś pracownikowi takie zadania, jak pomoc w dotarciu do biblioteki, poruszaniu się po niej czy wyszukiwaniu książek?

TAK NIE

Jeśli tak, to na jakich zasadach studenci z tego korzystają?

9. Czy Biblioteka UMK organizuje dla studentów niepełnosprawnych zajęcia z orientacji w przestrzeni bibliotecznej?

TAK NIE

Jeśli tak, to czy są to zajęcia odrębne, czy w ramach przysposobienia bibliotecznego?

10. Czy w bibliotece organizowane są szkolenia dla osób niepełnosprawnych mające na celu zapoznanie ich z działaniem przystosowanego do ich potrzeb sprzętu?

TAK NIE

11. W jaki sposób bibliotekarze pracujący w Bibliotece UMK są przygotowani do pracy z czytelnikiem niepełnosprawnym?

12. Czy pracownicy Biblioteki UMK są szkoleni w zakresie obsługi sprzętu dla osób niepełnosprawnych?

TAK NIE

13. Czy wśród personelu biblioteki znajduje się osoba, która umie porozumiewać się za pomocą języka migowego?

TAK NIE

II. UDOGODNIENIA DLA OSÓB NIEWIDOMYCH I Z USZKODZENIAMI WZROKU

1. Czy w Bibliotece UMK znajdują się stanowiska pracy dla osób z uszkodzonym wzrokiem?

TAK NIE

2. Czy w bibliotece istnieje oddział / biblioteka książki mówionej?

TAK NIE

3. Czy w bibliotece istnieje pracownia tyfloinformatyczna, w której osoby z uszkodzonym wzrokiem mogłyby uczyć się obsługi komputera?

TAK NIE

4. Czy w Bibliotece UMK znajduje się komputer z monitorem i drukarką brajlowską?

TAK NIE

5. Czy biblioteka dysponuje publikacjami wydanymi brajlem?

TAK NIE

Jeśli nie, to czy istnieje możliwość sprowadzenia poszukiwanych wydawnictw brajlowskich?

6. Czy biblioteka dysponuje pomocami technicznymi i sprzętem dla osób z uszkodzonym wzrokiem (np. elektronicznymi powiększalnikami, powiększalnikami telewizyjnymi współpracującymi z komputerem, lupami czy syntezatorem mowy bądź auto-lektorem itp.), które umożliwiają korzystanie z katalogu online i Internetu?

TAK NIE

7. Czy biblioteka dysponuje oprogramowaniem umożliwiającym osobom niewidomym lub niedowidzącym odczyt ekranu komputerowego (np. dla niewidomych: JAWS, Window Eyes czy ProTalk 32, a dla osób niedowidzących: programy powiększające obraz: ZoomText czy Lunar)?

TAK NIE

III. UDOGODNIENIA DLA OSÓB Z USZKODZONYM NARZĄDEM RUCHU

1. Czy w Bibliotece UMK znajdują się stanowiska pracy dla osób z uszkodzonym narządkiem ruchu?

TAK NIE

2. Czy w bibliotece istnieje pracownia komputerowa, w której studenci z uszkodzonym narządkiem ruchu mogliby uczyć się obsługi komputera?

TAK NIE

3. Czy Biblioteka umożliwia studentom z dysfunkcją narządu ruchu wypożyczanie dostosowanego do ich potrzeb sprzętu (np. notatników elektronicznych)?

TAK NIE

4. Czy w bibliotece jest możliwe korzystanie z odpowiednio przystosowanych urządzeń pomocniczych (alternatywne klawiatury i urządzenia do sterowania ruchami myszki itp.)?

TAK NIE

DZIĘKUJĘ ZA WSPÓŁPRACĘ!!!

Załącznik 2

Kwestionariusz ankiety dla studentów niepełnosprawnych

ANKIETA DLA STUDENTÓW

Przeprowadzam badania ankietowe w ramach pracy magisterskiej pt.: „Biblioteki szkół wyższych wobec użytkowników niepełnosprawnych”. Głównym celem mojej pracy jest stworzenie modelu idealnej biblioteki szkoły wyższej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych. Pytania ankietowe mają za zadanie wykazać potrzeby studentów niepełnosprawnych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, którzy korzystają z Biblioteki UMK. Dzięki takim badaniom możliwe będzie w przyszłości zaprojektowanie zmian w wyposażeniu i organizacji biblioteki, a co za tym idzie – zlikwidowanie barier w korzystaniu z niej

przez studentów, a także osoby spoza uczelni. Być może badania te wpłyną także na większe zainteresowanie się niepełnosprawnymi czytelnikami bibliotek szkół wyższych w innych regionach Polski.

ANKIETA JEST ANONIMOWA!!!

Uzyskane informacje posłużą wyłącznie celom badawczym. Proszę o udzielanie szczerych i poważnych odpowiedzi, które pozwolą mi na wysnucie klarownych wniosków.

INSTRUKCJA:

Ankieta składa się z trzech części:

I. METRYCZKI, w której umieszczono pytania dotyczące kwestii demograficzno-geograficznej Respondentów.

II. Części dotyczącej sposobów pozyskiwania przez Ankietowanych materiałów potrzebnych w toku studiów, którą zatytułowano: ZDOBYWANIE MATERIAŁÓW POTRZEBNYCH DO STUDIOWANIA.

III. Części dotyczącej użytkowania Biblioteki Głównej UMK, którą zatytułowano: KORZYSTANIE Z USŁUG BIBLIOTEKI UMK. Odpowiedź proszę wpisać w pustych miejscach lub podkreślić opcję wybraną z kwestionariusza albo zaznaczyć znakiem X wybraną przez siebie rubrykę.

UWAGA! W przypadku osób niewidomych lub ze znacznymi uszkodzeniami wzroku o pomoc w wypełnieniu ankiety proszę ich opiekunów lub inne osoby towarzyszące.

I. METRYCZKA

1. Wiek:
2. Płeć: Kobieta Mężczyzna
3. Miejsce pochodzenia: Miasto Wieś
4. Miejsce tymczasowego pobytu:
 Dom studencki
 Wynajmowane mieszkanie / pokój
 Inna odpowiedź (proszę wpisać jaka)
5. Wydział, kierunek i rok studiów:
6. Rodzaj niepełnosprawności:

II. ZDOBYWANIE MATERIAŁÓW POTRZEBNYCH DO STUDIOWANIA

1. W jaki sposób docierasz do książek i innych materiałów potrzebnych Ci do studiowania?

- Wypożyczam z biblioteki
 Kupuję
 Pożyczam od koleżanek i/lub kolegów
 W inny sposób. Jaki?

2. Czy oprócz Biblioteki UMK korzystasz jeszcze z jakichś bibliotek w Toruniu?

- TAK NIE

Jeśli tak, to z jakich?

3. Czy są w Toruniu biblioteki, z których korzystasz bez trudu?

- TAK NIE

Jeżeli tak, to jakie to biblioteki?

4. Czy przy docieraniu do materiałów potrzebnych do studiowania korzystasz z pomocy osób trzecich?

TAK

NIE

Jeśli tak, to kto Ci pomaga?

III. KORZYSTANIE Z USŁUG BIBLIOTEKI UMK

1. Czy niepełnosprawność uniemożliwia Ci całkowicie korzystanie z Biblioteki UMK?

TAK

NIE

Jeśli tak, to napisz dlaczego:

2. Jak często korzystasz ze zbiorów Biblioteki UMK?

Codziennie

Raz na tydzień

Raz na miesiąc

Raz na kwartał

Raz na pół roku

Raz na rok

Wcale

3. Czy odpowiadają Ci godziny otwarcia Biblioteki UMK?

TAK

NIE

Jeśli nie, to napisz dlaczego:

4. Czy podczas pobytu i pracy w bibliotece uzyskujesz fachową i życzliwą pomoc ze strony jej pracowników?

TAK

NIE

5. Czy Bibliotekę UMK można nazwać miejscem „przyjaznym” dla osób z różnymi rodzajami niepełności?

TAK

NIE

6. Czy kiedykolwiek korzystałeś/korzystałaś z windy w Bibliotece UMK?

TAK

NIE

Jeśli tak, to czy sprawiło Ci to jakiś kłopot? Opisz ten problem.

7. Czy korzystasz z usługi wypożyczania na zewnątrz:

a) wydawnictw ze zbioru podręcznego (np.: encyklopedie, słowniki)?

TAK

NIE

b) czasopism z czytelni?

TAK

NIE

c) książek wydanych przed 1945 r.?

TAK

NIE

8. Czy korzystasz z telefonicznej usługi wyszukiwania książek i wypełniania rewersów?

TAK

NIE

9. Czy zamawiasz do czytelnicy książki z księgozbioru podręcznego bez konieczności osobistego wyjmowania ich z półek?

TAK

NIE

10. Czy uczestniczyłeś/uczestniczyłaś kiedykolwiek w zorganizowanej przez Bibliotekę UMK imprezie poświęconej osobom niepełnosprawnym (np. wystawa prac malarskich, promocja twórczości literackiej)?

TAK

NIE

Jeśli tak, to napisz kiedy to było i jakiej tematyki impreza ta dotyczyła.

11. Czy korzystasz z pomocy Pełnomocnika ds. Osób Niepełnosprawnych działającego przy Samorządzie Studenckim UMK?

TAK

NIE

Jeśli tak, to napisz jaką pomoc dzięki jego staraniom uzyskujesz. Czy pomoc ta związana jest w jakiś sposób z korzystaniem z Biblioteki UMK?

12. Z jakiej formy transportu, zorganizowanej specjalnie dla osób niepełnosprawnych, korzystasz, aby dostać się do Biblioteki UMK?

13. Jakie bariery architektoniczne sprawiają Ci kłopoty w odwiedzaniu biblioteki i korzystaniu z jej zasobów?

14. Jakie bariery związane z wnętrzem i wystrojem Biblioteki UMK sprawiają Ci problemy w swobodnym poruszaniu się po niej?

15. Jakie zmiany zaproponowałbyś / zaproponowałabyś w:

- a) architekturze Biblioteki UMK:
- b) w wyposażeniu Biblioteki UMK:
- c) w sposobie obsługi czytelnika:

Czy przeprowadzanie takiej ankiety jest potrzebne? Odpowiedź swą uzasadnij.

DZIĘKUJĘ ZA WSPÓŁPRACĘ!!!